

Judit Sánchez Torner

Mites i certeses sobre el coltan, el “mineral de sang” que fa funcionar el teu mòbil

[Nicolás Valle](#) | febrer 25, 2018 | Barcelona

Tirem enrere el calendari, molt enrere: abril de 1999. **La multinacional Sony anuncia la sortida de la PlayStation 2**, una consola de videojocs revolucionària que millora la definició d’imatge i de so de la seva predecessora. La demanda supera de manera descomunal la seva oferta: més de 150 milions de peticions de compra.

L’èxit és tan inesperat que la direcció de l’empresa decideix **ajornar la seva sortida**: les cadenes de muntatge no podien satisfer tots els encàrrecs. El problema estava en la dificultat de fabricar els condensadors de la placa base per culpa de la manca de subministraments d’una sèrie de minerals –principalment neobi i tantalita– **coneguts genèricament com a coltan**. Les mines de Brasil i Tailàndia no donaven a l’abast i Sony va anar a buscar-lo a un lloc insospitat: les explotacions informals situades a la regió oriental de la **República Democràtica del Congo (RDC)**.

El territori estava, en aquella època, sota el **domini directe de Ruanda** i era la llar d’una vintena de milícies armades i de centenars de milers de civils exposats a la precarietat i la inseguretat. Així va començar la llegenda periodística sobre aquest metall rar amb propietats úniques i que és fonamental per a la fabricació dels circuits de molts aparells electrònics –des dels smartphones fins als satèl·lits, des de les càmeres digitals fins als míssils intercontinentals– i que s’ha transformat ja en **paradigma de totes les desgràcies africanes**.

Mina de coltan a Rubaya, al nord de Kivu | MONUSCO/Sylvain Liechti

L'origen d'aquest relat està en les campanyes de certes ONG que a base de consignes cridaneres -com [“Mòbils de Sang”](#)– van destapar l'estructura d'exploració humana i el desgast mediambiental que rodejaven –i rodegen encara avui– les mines de tantalita en el context de la [Guerra dels Grans Llacs](#) amb tota la seva col·lecció d'atrocitats: assassinats, deportacions, violacions massives, treball forçat, robatoris...

Però hem estat nosaltres, els periodistes *Africa-friendly* (jo mateix), els que més hem contribuït a convertir tot el que rodeja el coltan congolès en l'exemple màxim d'allò que s'anomena **“la maledicció de l'abundància de recursos”** i, a sobre, en un continent que –suposadament– acumula totes les injustícies i infortunis del món contemporani. Vint anys després de la sortida de la PlayStation 2, és necessari revisar desapassionadament totes les dades i afirmacions que anem repetint una vegada i una altra des d'aleshores i començar a construir una **narrativa més curosa** sobre el protagonisme de la tantalita en els conflictes de la RDC.

El focus que posem sobre el coltan, francament, resulta desconcertant. Els darrers informes, demostren que no és, ni de lluny, el mineral més important de la RDC, que el país africà tampoc n'és el principal proveïdor mundial i que la importància que s'atorga al coltan com a font d'ingressos per als grups armats congoleesos són exagerats (amb excepció del període 2000-2001). El relat periodístic sobre el coltan està servint, de fet, de **cortina de fum** per ocultar altres tipus d'**exploracions mineres** molt més lesives per a la seguretat i el desenvolupament de la regió. Procedim a revisar les mites i certes que envolten aquest mineral.

1. LA RDC ACULL ELS DIPÒSITS DE COLTAN MÉS GRANS DEL PLANETA

Alguns periodistes diuen que la reserves congoleeses representen el **60% del total mundial**, d'altres les eleven al 80%. Desconec l'origen d'aquesta discrepància, però totes dues xifres es basen en [un informe](#) de la secció de recursos natural de l'IPIS (International Peace Information Service, per les seves inicials en anglès) de l'any 2002 (!), del qual ningú de nosaltres s'ha molestet en revisar-ne la vigència.

Segons el Centre Internacional d'Estudis del Tantal-Neobi, amb seu al Canadà, aquestes xifres estan més aviat destinades a cridar l'atenció de l'opinió pública sobre qüestions polítiques, **“però no resisteixen un examen seriós”**. El resultat de les recents exploracions geològiques estimen que el dipòsits de tantalita a la RDC suposen, en realitat, unes 29 milions de tones mètriques, és a dir, **només el 9% del total mundial**. Si s'afegeixen els dipòsits de la resta d'Àfrica, aquestes reserves podrien arribar als 55 milions de tones mètriques, menys del 20% del total mundial.

2. LA RDC ÉS EL PRIMER EXTRACTOR DE COLTAN

No és cert, va estar a punt de ser-ho durant aquells anys *daurats* de la sortida de la PlayStation 2, entre 1999 i 2001. En aquell moment, la producció congoleesa de tantalita va arribar a ser la **segona més gran de la terra després de la d' Austràlia**, però, tot i així, només va representar un 12% del total.

El canadenc Richard Burt, expert en explotacions mineres, **ho explica** molt gràficament: “A finals de la dècada dels 90, la demanda relacionada amb el boom de les empreses *.com* va superar subministres de les mines industrials. Les mines d' Austràlia, Brasil, Canadà, Xina i Rússia estaven treballant a plena capacitat i va comportar un augment de la “producció artesanal”, però dir que el 80% de la tantalita mundial prové del Congo és **manifestament una xorrada** (en anglès i literalment, *rubbish*)”.

3. BONA PART DE LES MINES “ARTESANALS” ES TROBEN A LA RDC

Això sí que és indiscutible. **Un informe** del projecte europeu POLINARES (European Union Policy on Natural Resources, per les seves inicials en anglès) ho confirma sense cap mena de dubte. Però l'evolució d'aquestes mines “artesanal” –eufemisme per no dir **“mines en règim d'explotació inhumana”**– ha passat per diverses vicissituds lligades a la demanda mundial.

El nombre màxim de mines informals va coincidir amb l'augment del preu del coltan en el mercats durant el bienni 1999-2000. En aquell moment, milers de persones van acudir a les **regions dels Kivu atretes per la febre del tantalita** malgrat la presència de les màfies, de la inseguretat de les explotacions i de la proximitat de les guerrilles. Qualsevol cosa abans que l'agricultura de subsistència.

4. EL COLTAN ÉS UN FOCUS D'INESTABILITAT

Sí i no. A vegades no, a vegades sí. Les coses mai no són tan senzilles d'explicar. A principis dels 2000, les mines informals van resoldre el problema de l'atur a l'est del país. Els delictes vinculats amb la pobresa van disminuir i les **guerrilles van aparcar els combats** per compartir els beneficis de la riquesa: unes controlaven l'extracció, altres en vigilaven les rutes del transport i Ruanda s'encarregava d'exportar el mineral, una mena de *win-win* on els poderosos i els armats es van *forrar* a costa de desenes de milers de civils sobreexplotats.

En aquell període, alguns senyors de la guerra van preferir, fins i tot, **abandonar les armes per practicar la mineria**. Però res va ser bonic. L'abundància de diners va comportar una **pujada dels preus dels aliments** i les **escoles es van buidar**: professors

i alumnes també preferien gratar la terra. Sovint es parla de treballadors forçats, però la seva presència ha estat erràtica.

La mineria és una de les activitats més atractives de la RDC i no precisa de coerció: sempre hi ha candidats a treballar-hi. Tot i així, Nacions Unides va comprovar que durant la febre del Coltan, **Ruanda va traslladar presoners al Congo** per emprar-los en la mineria a canvi de reduir les seves condemnes. El preu va experimentar, després, entre 2002 i 2010, una forta davallada a causa de l'excés de producció i la substitució del coltan per altres tipus d'aleacions. Moltes mines, de fet, van tancar per manca de rendibilitat. És difícil establir una relació directa, però el cert és que aquest període es va caracteritzar per una **revifada dels combats als Grans Llacs** i un increment dels **abusos sobre la població civil**.

Els preus van trigar anys a recuperar-se. No ho van fer fins **el 2010, la segona època daurada** de les explotacions del coltan congolès, animada pel tancament de les mines d'Austràlia, l'augment de la demanda mundial i els baix cost de producció que suposa utilitzar ma d'obra sovint descalça, armada de pics, pales i sacs de ràfia. Curiosament, els majors increments de producció de coltan no s'han donat a la RDC, sinó a altres països africans com Moçambic, Namíbia o Nigèria... D'aquestes mines, igual de perilloses, igual d'injustes i perniciosos, gairebé no se'n parla.

El llac Kivu, a la frontera entre Ruanda i la RDC, ha estat un dels escenaris de l'anomenada Guerra dels Grans Llacs | Steve Evans

5. LA FI DEL CONFLICTE PASSA PER PROHIBIR-NE LA DISTRIBUCIÓ

L'Administració Obama ho va intentar, amb bona fe, amb la **lleï Dodd-Frank**, que obliga les empreses nord-americanes a auditar les seves cadenes de subministrament per assegurar-se que no utilitzen "minerals de conflicte", en particular **or, coltan, estany i tungstè** provinents de les mines "artesanal" congolese controlades per les milícies.

L'eficàcia de la norma, però, ha estat més que dubtosa. En primer lloc, perquè els grups armats són oportunistes. Aquests anys s'han dedicat a la mineria perquè ho tenen a l'abast, però quan han tingut problemes per extraure coltan han sabut buscar altres fonts de finançament: des de la plantació i distribució de marihuana fins al desviament de l'ajuda humanitària, passant pel comerç d'oli de palma, carbó vegetal o bestiar. Els

seus ingressos no són tant alts com els que obtenen els minerals, però n'hi ha prou per **mantenir la seva estructura miliciana**.

I en segon lloc, perquè, tal i com ha comprovat l'ONU, les lleis d'Obama han desembocat en **l'empobriment de moltes comunitats** que feia dues generacions que vivien d'aquest mineral pervers. Ara, fins i tot els principals defensors de la Dodd-Frank diuen que l'administració estatunidenca i les empreses d'alta tecnologia haurien d'haver proporcionat ajudes a mesura que implementava aquesta legislació. I, ara per ara, ningú no espera que Trump faci aquest gest. Els Congos deuen ser a la llista de **“shithole countries”** del magnat del tupè.

Realment sí que existeix una relació entre la mineria del coltan i les conseqüències devastadores del conflicte. Però, un cop més, les coses no són tan simples. El Centre d'Estudis Estratègics de l'Haia confirma en un estudi que els grups armats congolesos (lleials o rebels) i els exèrcits veïns d'Uganda, Ruanda o Tanzània han aprofitat les riqueses minerals del Congo per **incrementar el seu poder econòmic** i la seva **hegemonia** a través del control directe de les mines, de les xarxes de transport o mitjançant impostos, extorsió i el robatori.

Però el coltan **no ha estat, ni molt menys, la principal font de recursos de les milícies** de l'est de la RDC –excepte en el bienni 1999-2000, quan la milícia Agrupació Congolesa per la Democràcia (*Rassemblement congolais pour la démocratie*, RCD) i el seu padrí, l'exèrcit ruandès, es van embutxacar 10 milions de dòlars de beneficis nets–.

De fet, hi ha minerals que han generat uns ingressos substancialment més alts que el coltan, com el tungstè, el cobalt i, molt especialment, la cassiterita i l'or (veure gràfic). Segons l'ONU, aquests últims aporten a les milícies 400 milions dòlars, quatre vegades més que el coltan. En totes aquestes explotacions també es produeixen **abusos** contra els treballadors, **violacions sistemàtiques** i **evasió de capitals**. Però d'això també se'n parla molt poc, perquè aquests minerals no resulten tan cridaners per a la nostra opinió pública, molt commoguda després de descobrir, gràcies als periodistes, la **relació que hi ha entre Facebook, l'iPhone i les guerres africanes**. Resulta fascinant, certament.

6. L'EXPLOTACIÓ DEL COLTAN ÉS L'ARREL DEL CONFLICTE DELS GRANS LLACS

Els periodistes hem ajudat a que això s'hagi **convertit en un mantra**. Per desídia o per necessitat de construir un discurs periodístic atractiu, ningú s'ha molestat en llegir els informes recents, com els redactats pel Grup d'Experts sobre la RDC de les Nacions Unides.

Al 2001, certament, **va concloure** que “el conflicte a la República Democràtica del Congo té com a objectiu l'accés, el control i el comerç de cinc recursos minerals clau: el coltan, els diamants, el coure, el cobalt i l'or“. El 2010 va refer les seves conclusions i **va reconèixer** que l'explotació de la tantalita permet als moviments armats “mantenir els seus esforços cap a l'assoliment dels seus **objectius polítics**“.

Els periodistes i analistes de les realitats africanes necessitem **refer el discurs general sobre el continent africà** com a centre de totes les desgràcies. I això comença per articular una narrativa més respectuosa i acurada sobre la realitat dels Grans Llacs.

L'economista i africanista **Paul Collier** ha analitzat els rerefons dels conflictes internacionals sobre la base del que ell anomena "*Greed versus Grievance*" (Cobdícia vs Greuge) i ha arribat a la conclusió que **la majoria de les disputes tenen un rerefons econòmic**.

Segons aquesta teoria, es tracta de lluites pel control dels recursos i les rutes comercials –Cobdícia– i que els components ètnico-nacionals, religiosos o ideològics –Greuge– són subsidiaris. I posa com a exemple paradigmàtic els conflictes de l'Àfrica Central. Aquest discurs dominant, i probablement ben raonat, té el gran defecte d'insistir en la imatge excepcional dels conflictes africans.

El relat periodístic sobre el coltan congolès no ha fet res per millorar el discurs sobre Àfrica i els seus problemes; es continua donant una visió superficial i paternalista: les rivalitats africanes es dibuixen com si fossin producte d'una mena d'**irracionalitat ancestral**, producte de baixos instints: cobdícia, voracitat, còlera... I no és cert: els conflictes africans són com la resta de conflictes mundials, són igual de complexos.

La culpa de la Guerra dels Grans Llacs no la té ni la tantalita ni la cassiterita ni la marihuana. **El règim inhumà que es viu a les mines dels Kivus és el símptoma, no la causa**. Els culpables són el govern corrupte i cleptòman de Kinshasa i el seu exèrcit, també ho són els governs corruptors i autoritaris de Ruanda i Uganda, també ho són les desenes de milícies afins, i també són culpables les potències mundials i corporacions còmplices d'aquest joc.

Dominada per un govern corrupte i cleptòman, Kinshasa és la capital de la RDC | Irene Cary

UNES REFLEXIONS PERSONALS

Darrere del que passa a la regió, hi ha **causes complexes i molt profundes**: administració fallida, boom demogràfic, manca d'oportunitats, disputes sobre l'aprofitament de la terra, hegemonia regional, greuges històrics, heterogeneïtat ètnica, disputes ideològiques... De fet, com a qualsevol altre conflicte de la terra. Com en tota disputa, hi ha una gran quantitat de factors interrelacionats i dinàmics que afecten la presa de decisions dels rivals.

Desentranyar i ponderar la importància relativa d'aquests factors és una tasca que s'ha d'afrontar de manera meticulosa. Les disputes africanes no són diferents de les nostres. Els africans fan la guerra com nosaltres i utilitzen els recursos que tenen a ma. Ens quedem clavats davant de la pantalla del televisor veient cossos mutilats, persones

consumides per la desesperació i, sobre tot, per la visió hipnòtica del matxet en mans d'un jove flipat per les drogues... Tot això contrasta amb les nostres **formes civilitzades de matar**: bombes intel·ligents i uniformes lluent...

L'exploració del coltan ens fascina perquè contrasta amb la nostra manera de finançar les nostres guerres: evasió d'impostos, narcotràfic i tràfic de sers humans. Polítics, periodistes, acadèmics... fins i tot treballadors humanitaris, hem col·laborat a construir aquesta **realitat il·lusòria sobre les societats africanes**.

El tribalisme ofereix l'avantatge de no haver d'explicar res més: els conflictes africans s'assumeixen com un fet consubstancial a la conducta de l'home negre. Sembla com si només interessés de l'Àfrica la seva imatge catastròfica i exòtica associada a les matances i la repressió, un continent pobre, un territori fràgil amb governants corruptes i ignorants i uns ciutadans immadurs políticament.

Els mals de Àfrica no procedeixen de cap fatalitat, conjur màgic o incapacitat racial. Els seus mals tenen **causes molt concretes**. Àfrica travessa un període d'aguda crisi econòmica, política i social. És una estupidesa negar-ho: dels 20 països més pobres del planeta, 16 són africans.

Però insistir en els tòpics catastrofistes i pessimistes, insistir en **difondre la imatge de continent corrupte i sense futur**, i fer-ho per marcar-se un bon reportatge cridaner i superficial, continua allunyant les inversions estrangeres, fet que, ens agradi o no, en aquest món d'economia globalitzada, es tradueix en atur, misèria i un accés limitat de la població a l'educació i als sistemes de salut. Trencar aquest cercle viciós és també cosa nostra, dels periodistes. Els conflictes africans precisen d'una mirada més incisiva i menys anecdòtica, precisen d'una mirada menys prepotent i més honrada.